

**WYROK
W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ**

Dnia 2 sierpnia 2023 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Józef Iwulski (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Jolanta Frańczak

SSN Halina Kuryło

w sprawie z odwołania E.S.

przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych I Oddziałowi w Warszawie

o emeryturę i rekompensatę,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy i Ubezpieczeń
Społecznych w dniu 2 sierpnia 2023 r.,

skargi kasacyjnej organu rentowego od wyroku Sądu Apelacyjnego w Warszawie
z dnia 8 marca 2021 r., sygn. akt III AUa 1675/19, III AUa 1676/19,

**uchyła zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę Sądowi
Apelacyjnemu w Warszawie do ponownego rozpoznania i
orzeczenia o kosztach postępowania kasacyjnego.**

(I.T.)

UZASADNIENIE

Decyzją z dnia 20 marca 2018 r. Zakład Ubezpieczeń Społecznych, Oddział w Warszawie z urzędu od dnia 17 marca 2018 r. przyznał E. S. emeryturę, co spowodowało, że od tego dnia ustało prawo ubezpieczonej do renty z tytułu niezdolności do pracy.

W odwołaniu ubezpieczona wniosła o ponowne ustalenie kapitału początkowego z uwzględnieniem w okresach składkowych urlopu wychowawczego, jak również niewykonywania pracy w związku ze sprawowaniem opieki nad dziećmi w wieku do lat 4 i uznaniu łącznego okresu 6 lat jako składkowego. Odwołująca się wniosła też o zaliczenie do stażu zatrudnienia okresu od maja 1984 r. do dnia 2 listopada 1984 r. ze względu na sprawowanie opieki nad członkiem rodziny całkowicie niezdolnym do pracy, a dodatkowo o przyznanie rekompensaty w związku z wykonywaniem pracy w warunkach szczególnych oraz przyznanie emerytury od daty osiągnięcia wieku emerytalnego, to jest od dnia 1 października 2017 r.

Wyrokiem z dnia 6 maja 2019 r. Sąd Okręgowy w Warszawie zmienił zaskarżoną decyzję z dnia 20 marca 2018 r. w ten sposób, że przyznał wnioskodawczyni emeryturę wraz z prawem do rekompensaty z tytułu pracy w warunkach szczególnych. W zakresie roszczenia o doliczenie okresu sprawowania opieki nad ojcem od maja 1984 r. do dnia 2 listopada 1984 r. Sąd przekazał sprawę do rozpoznania organowi rentowemu.

W dniu 8 maja 2019 r. pełnomocnik odwołującej się złożył wniosek o uzupełnienie wyroku z dnia 6 maja 2019 r. w zakresie daty początkowej przyznania świadczenia.

Sąd Okręgowy ustalił następujący stan faktyczny:

E. S. (urodzona 17 listopada 1956 r.) ma ustalony kapitał początkowy na dzień 1 stycznia 1999 r. Wartość kapitału początkowego wyliczono na kwotę 95.887,11 zł. Do obliczenia podstawy wymiaru kapitału początkowego organ rentowy przyjął podstawę wymiaru składek z 10 kolejnych lat kalendarzowych, to jest 1989-1998 i wskaźnik został ustalony na poziomie 70,93%. Do ustalenia kapitału początkowego organ rentowy przyjął okresy składkowe w liczbie 14 lat, 4 miesięcy i 6 dni, to jest 172 miesiące oraz okresy nieskładkowe w liczbie 11 miesięcy i 6 dni, a także okresy

sprawowania opieki nad dzieckiem w liczbie 5 lat i 9 miesięcy. Łączny okres nieskładkowy przyjęty do obliczenia kapitału początkowego wyniósł 6 lat i 8 miesięcy, to jest 80 miesięcy. Okresy sprawowania opieki nad dziećmi w wymiarze 69 miesięcy przeliczono wskaźnikiem po 1,3% podstawy wymiaru (odpowiadającym okresom składkowym) na podstawie art. 73 ust. 2a ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2023 r., poz. 1251 ze zm.; dalej ustawa emerytalna). Do ustalenia kapitału początkowego organ rentowy nie uwzględnił okresu sprawowania opieki nad dziećmi w wieku powyżej 4 lat od dnia 24 kwietnia 1984 r. do dnia 20 listopada 1984 r.

Odwołująca się w okresie od dnia 6 czerwca 1977 r. do dnia 22 grudnia 2000 r. zatrudniona była w Szpitalu, Samodzielnym Publicznym Zakładzie Opieki Zdrowotnej w W.. Od dnia 21 listopada 1984 r. do dnia 22 grudnia 2000 r. (16 lat, 1 miesiąc i 2 dni) stale i w pełnym wymiarze czasu pracy wykonywała pracę starszej pielęgniarki na Oddziale Internistycznym OIOM oraz Psychiatrycznym. W trakcie tego zatrudnienia odwołująca się w okresie od maja 1984 r. do dnia 2 listopada 1984 r. skorzystała z urlopu bezpłatnego związanego ze sprawowaniem osobistej opieki nad chorym ojcem, wymagającym całkowitej opieki. Ubezpieczona wróciła do pracy zawodowej od dnia 21 listopada 1984 r. W okresie od dnia 23 grudnia 1991 r. do dnia 31 grudnia 1998 r. odwołująca się skorzystała ze zwolnień lekarskich, łącznie 11 miesięcy i 6 dni.

Sąd Okręgowy ustalił, że orzeczeniem z dnia 15 marca 2012 r. odwołująca się została uznana za osobę całkowicie niezdolną do pracy do dnia 17 listopada 2016 r., to jest do ukończenia powszechnego wieku emerytalnego. Wypłata renty została przedłużona do osiągnięcia przez ubezpieczoną wydłużonego wieku emerytalnego (61 lat i 4 miesiące), to jest do dnia 17 marca 2018 r.

Według Sądu Okręgowego, od dnia 21 listopada 1984 r. do dnia 22 grudnia 2000 r. odwołująca się wykonywała pracę w szczególnych warunkach w sumie ponad 15 lat. Spór o dodatek do emerytury w formie rekompensaty sprowadzał się do ustalenia, czy organ rentowy zasadnie wyłączył ze stażu "szczególnego" okresy niewykonywania pracy (czasowej niezdolności do pracy), w takim bowiem przypadku staż pracy w warunkach szczególnych wyniósłby dla odwołującej się 14 lat 3 miesiące i 7 dni. Kluczowa okoliczność (wobec tego, że Sąd Okręgowy w zakresie

uzupełnienia wyroku rozstrzygał jedynie co do daty przyznania świadczenia) była niesporna i polegała na ustaleniu, że emeryturę przyznano z urzędu od dnia 17 marca 2018 r., zastępując tym świadczeniem rentę pobieraną uprzednio przez odwołującą się. W ocenie Sądu pierwszej instancji, odwołanie zasługiwało na uwzględnienie. Sporne między stronami było, czy odwołująca się posiada wymagany do przyznania rekompensaty 15-letni okres zatrudnienia w szczególnych warunkach. Zgodnie z art. 21 ustawy z dnia 19 grudnia 2008 r. o emeryturach pomostowych (aktualnie jednolity tekst: Dz.U. z 2023 r., poz. 164 ze zm.) z tytułu takiego zatrudnienia ubezpieczonemu urodzonemu po dniu 31 grudnia 1948 r., przysługuje bowiem rekompensata, jeżeli przed dniem 1 stycznia 2009 r. wykonywał przez co najmniej 15 lat pracę w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze w rozumieniu przepisów ustawy emerytalnej. Sąd Okręgowy stwierdził, że bezspornie ubezpieczona w okresie od dnia 21 listopada 1984 r. do dnia 22 grudnia 2000 r. (16 lat, 1 miesiąc i 2 dni) stale i w pełnym wymiarze czasu pracy wykonywała pracę w warunkach szczególnych. W ocenie organu rentowego, odwołująca się z tytułu tego zatrudnienia udowodniła okres pracy w szczególnych warunkach w wymiarze 14 lat, 3 miesięcy i 7 dni, gdyż organ rentowy z tego stażu pracy wyłączył okresy przebywania na zwolnieniach lekarskich (11 miesięcy i 6 dni). Sąd pierwszej instancji uznał, że przerwy w pracy spowodowane czasową niezdolnością do jej wykonywania w związku z chorobą i korzystaniem z wynagrodzenia lub świadczeń z ubezpieczenia społecznego z tego tytułu są okresami, w których pracownik zachowuje status osoby wykonującej pracę w szczególnych warunkach. Okresy pobierania wynagrodzenia za czas niezdolności do pracy wskutek choroby lub zasiłku chorobowego przypadające po dniu 14 listopada 1991 r. wlicza się do stażu pracy w szczególnych warunkach.

W tej sytuacji Sąd Okręgowy uznał, że skoro łączny okres pracy odwołującej się w szczególnych warunkach wynosi ponad 15 lat, to niewątpliwie spełnia ona warunki wymagane do uzyskania rekompensaty z tytułu utraty możliwości nabycia prawa do wcześniejszej emerytury z tytułu pracy w takich warunkach w oparciu o art. 21 ustawy o emeryturach pomostowych. W świetle tego przepisu rekompensata przysługuje ubezpieczonemu urodzonemu po dniu 31 grudnia 1948 r., jeżeli przed dniem 1 stycznia 2009 r. wykonywał przez co najmniej 15 lat pracę w szczególnych

warunkach lub w szczególnym charakterze w rozumieniu przepisów ustawy emerytalnej.

W związku z tym Sąd pierwszej zmieniał zaskarżoną decyzję w ten sposób, że przyznał odwołującej się prawo do emerytury wraz z prawem do rekompensaty z tytułu pracy w szczególnych warunkach. Zgodnie z art. 477¹⁰ § 2 k.p.c., w zakresie roszczenia o doliczenie okresu sprawowania opieki nad ojcem od maja 1984 r. do dnia 2 listopada 1984 r. Sąd przekazał sprawę do rozpoznania organowi rentowemu jako nowe żądanie, dotychczas nierozpoznane przez organ rentowy.

Wyrokiem z dnia 16 września 2019 r., XIV U 1539/18, Sąd Okręgowy w Warszawie uzupełnił wyrok z dnia 6 maja 2019 r. w ten sposób, że zmieniał zaskarżoną decyzję, określając datę przyznania wnioskodawczyni emerytury na dzień 1 października 2017 r.

Sąd Okręgowy uznał, że na mocy art. 1 ust. 5 pkt a ustawy z dnia 16 listopada 2016 r. o zmianie ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych oraz niektórych innych ustaw (aktualnie jednolity tekst: Dz.U. z 2017 r., poz. 38 ze zm.; dalej także jako ustawa zmieniająca) od dnia 1 października 2017 r. zmieniono brzmienie art. 24 ust. 1 ustawy emerytalnej w ten sposób, że ubezpieczonym urodzonym po dniu 31 grudnia 1948 r. przysługuje emerytura po osiągnięciu wieku emerytalnego wynoszącego co najmniej 60 lat dla kobiet i co najmniej 65 lat dla mężczyzn, z zastrzeżeniem art. 46, 47, 50, 50a, 50e i 184 tej ustawy. W art. 18 ustawy zmieniającej przyjęto, że osoby, którym nie ustalono po dniu 31 grudnia 2012 r. prawa do świadczenia na warunkach określonych w przepisach obowiązujących w dniu poprzedzającym dzień wejścia w życie tej ustawy, a które osiągnęły wiek 60 lat dla kobiet po dniu 31 grudnia 2012 r. oraz spełniają pozostałe warunki wymagane do nabycia prawa dodanego świadczenia, mogą nabyć prawo do tego świadczenia nie wcześniej niż z dniem wejścia w życie tej ustawy (zmieniającej). W tej regulacji chodzi o osoby, które nie zdały nabyć prawa do świadczeń przed podwyższeniem wieku emerytalnego dokonany ustawą z dnia 11 maja 2012 r. o zmianie ustawy emerytalnej (podwyższającą wiek emerytalny), a więc ma ona zastosowanie do odwołującej się. Organ rentowy zastosował w zaskarżonej decyzji normę prawną, która już nie obowiązywała (przyznał bowiem świadczenie od dnia, w którym odwołująca się kończyła 61 lat i 4 miesiące). Przepis

art. 19 ustawy zmieniającej nałożył na organ rentowy dodatkowo obowiązek powiadomienia osób, które pobierały rentę z tytułu niezdolności do pracy o możliwości złożenia wniosku o emeryturę po osiągnięciu wieku emerytalnego obniżonego ustawą zmieniającą. Przy wydaniu decyzji z urzędu obowiązkiem organu rentowego było prawidłowe ustalenie daty, od której odwołująca się nabywała prawo do emerytury, zgodnie z przepisami obowiązującymi w dacie wydania decyzji. W ocenie Sądu Okręgowego brak było podstaw, by przyznać odwołującej się emeryturę w miejsce renty od ukończenia "podwyższonego" wieku emerytalnego (który już w chwili wydania decyzji nie obowiązywał), to jest od dnia 17 marca 2018 r. a datą przyznania świadczenia powinna być data wejścia w życie przepisów ustawy zmieniającej, to jest 1 października 2017 r. Z tych względów zaskarżona decyzja podlegała zmianie również w tej części.

Wyrokiem z dnia 8 marca 2021 r., III AUa 1676/19, Sąd Apelacyjny w Warszawie oddalił apelację organu rentowego od wyroków Sądu Okręgowego oraz zasądził na rzecz ubezpieczonej kwotę 240 zł tytułem zwrotu kosztów zastępstwa prawnego w instancji odwoławczej.

Według Sądu Apelacyjnego, Sąd Okręgowy dokonał prawidłowych ustaleń faktycznych i na ich podstawie wywiódł trafne wnioski, które w całości zostały przez Sąd drugiej instancji zaaprobowane i przyjęte za własne. Sąd Apelacyjny nie podzielił zarzutu apelacji niespełnienia przez ubezpieczoną warunków przyznania rekompensaty na gruncie art. 21 ust. 1 ustawy o emeryturach pomostowych, to jest posiadania okresu pracy w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze w rozumieniu przepisów ustawy emerytalnej wynoszącego co najmniej 15 lat. Ubezpieczona w okresie od dnia 21 listopada 1984 r. do dnia 22 grudnia 2000 r. (16 lat, 1 miesiąc i 2 dni) stale i w pełnym wymiarze czasu pracy wykonywała pracę starszej pielęgniarki, czyli pracę w szczególnych warunkach. Sąd Apelacyjny uznał, że staż pracy ubezpieczonej w warunkach szczególnych wynosił co najmniej 15 lat, a zatem spełniła ona warunki nabycia prawa do rekompensaty na podstawie art. 21 ust. 1 ustawy o emeryturach pomostowych.

Sąd drugiej instancji uznał również, że Sąd Okręgowy prawidłowo oznaczył datę nabycia przez ubezpieczoną prawa do emerytury z urzędu. Nowelizacją dokonaną art. 1 pkt 5 lit. a ustawy z dnia 11 maja 2012 r. o zmianie ustawy o

emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2012 r., poz. 637) zmieniono art. 24 ust. 1 ustawy emerytalnej, w ten sposób, że ubezpieczonym urodzonym po dniu 31 grudnia 1948 r. przysługuje emerytura po osiągnięciu wieku emerytalnego, określonego w ust. 1a i 1b, z zastrzeżeniem art. 46, 47, 50, 50a, 50e i 184. Na mocy art. 1 pkt 5 lit. b tej ustawy dodano również przepis ust. 1a w myśl, którego wiek emerytalny dla kobiet urodzonych w okresie od dnia 1 października 1956 r. do dnia 31 grudnia 1956 r. wynosi co najmniej 61 lat i 4 miesiące (pkt 17). Nowelizacją tą wydłużono zatem wiek emerytalny kobiet, który w przypadku ubezpieczonej został wydłużony o 1 rok i 4 miesiące (z 60 lat do 61 lat i 4 miesięcy). W ocenie Sądu Apelacyjnego do ustalenia ubezpieczonej daty przyznania z urzędu emerytury miał zastosowanie art. 18 ustawy zmieniającej (z dnia 16 listopada 2016 r.). Do dnia 31 grudnia 2012 r. nie ustalono bowiem ubezpieczonej prawa do emerytury na warunkach określonych w przepisach obowiązujących w dniu poprzedzającym dzień wejścia w życie tej ustawy (1 października 2017 r.). Po dniu 31 grudnia 2012 r. ubezpieczona osiągnęła wiek wynoszący co najmniej 60 lat dla kobiet oraz spełniła pozostałe warunki wymagane do nabycia prawa do emerytury. W takim przypadku ustawodawca ustalił, że prawo do świadczenia nie może zostać nabyte wcześniej niż z dniem wejścia w życie tej ustawy. Ubezpieczona 60 lat ukończyła w dniu 17 listopada 2016 r. W związku z tym, że do dnia 31 grudnia 2012 r. nie uzyskała prawa do emerytury zgodnie z obowiązującymi ówczesnie przepisami (nie ukończyła wieku 61 lat i 4 miesięcy) a po dniu 31 grudnia 2012 r. ubezpieczona ukończyła 60 lat, to prawa do emerytury nie mogła nabyć w dniu ukończenia 60 lat (17 listopada 2016 r.), lecz nie wcześniej niż z dniem wejścia w życie ustawy zmieniającej, to jest z dniem 1 października 2017 r.

W skardze kasacyjnej organ rentowy zarzucił naruszenie: 1) art. 32 ust. 1a pkt 1, art. 24 ust. 1, art. 24a ust. 1 i 2 oraz art. 129 ust. 1 ustawy emerytalnej; art. 17, art. 18, art. 19 ust. 1 pkt 4 ustawy zmieniającej; art. 21 ust. 1 i 2 ustawy o emeryturach pomostowych; § 1, § 2 ust. 1, § 4 ust. 3 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r., polegające na błędnym przyjęciu przez Sąd drugiej instancji, że wnioskodawczyni spełnia warunki do nabycia prawa do emerytury od 1 października 2017 r. oraz prawa do rekompensaty, w tym warunek 15 lat pracy w warunkach szczególnych, po uwzględnieniu okresów niezdolności do pracy przypadających po

dniu 14 listopada 1991 r., za które pracownik otrzymał wynagrodzenie lub świadczenia z ubezpieczenia społecznego; 2) art. 217 § 3, art. 231, art. 233 § 1, art. 316 § 1, art. 328 § 2, art. 382 oraz art. 391 k.p.c. wskutek niedokonania wszechstronnej oceny zebranego w sprawie materiału dowodowego, przyjęcie za własne ustaleń faktycznych Sądu Okręgowego jako dostatecznie wyjaśnionych okoliczności sporne i nieustosunkowanie się do całości materiału dowodowego polegającego na ustaleniu stażu pracy w warunkach szczególnych w wymiarze 15 lat w sytuacji, gdy faktyczny okres takiej pracy wynosi jedynie 14 lat 3 miesiące i 7 dni.

W uzasadnieniu skargi kasacyjnej skarżący podniósł w szczególności, że spełnienie warunku 15-letniego okresu zatrudnienia w warunkach szczególnych lub w szczególnym charakterze ocenia się na podstawie reguł ustalonych w rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego, natomiast spełnienie warunku stażu ogólnego (20/25 lat) na podstawie katalogów zawartych w art. 6 (okresy składkowe) i w art. 7 (okresy nieskładkowe) ustawy emerytalnej. Zgodnie z § 2 ust. 1 rozporządzenia z dnia 7 lutego 1983 r. okresami pracy uzasadniającymi prawo do świadczeń na zasadach w nim określonych są okresy, w których praca w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze jest wykonywana stale i w pełnym wymiarze czasu pracy obowiązującym na danym stanowisku, przy czym praca jest wykonywana "stale", jeżeli jest wykonywana bez przerwy innej niż wymuszona rozkładem czasu pracy (dni wolne dla danego pracownika i urlop wypoczynkowy). Przepis ten wyraźnie wskazuje, że okresem pracy w warunkach szczególnych lub w szczególnym charakterze jest tylko okres wykonywania takiej pracy, a nie cały okres pozostawania w zatrudnieniu tego rodzaju. Inaczej mówiąc, do szczególnego stażu ubezpieczeniowego wliczane są tylko okresy, za które pracownik otrzymał wynagrodzenie za pracę (w tym także za urlop wypoczynkowy). Oznacza to niemożność zaliczenia do stażu pracy szczególnej okresu, który nie jest wykonywaniem tej pracy, chociażby miało to miejsce w czasie zatrudnienia, którego przedmiotem jest wykonywanie pracy w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze. Zgodnie z tą zasadą nie będzie zatem wliczany do stażu szczególnego okres pobierania zasiłku chorobowego, chyba że przepis szczególny na to pozwoli (takim przepisem jest art. 50e ust. 2 pkt 1 ustawy emerytalnej).

Organ rentowy wniósł o uchylenie wyroku Sądu Apelacyjnego w Warszawie w całości i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania temu Sądowi, ewentualnie uchylenie zaskarżonego wyroku oraz wyroków Sądu Okręgowego w Warszawie z dnia 6 maja 2019 r. oraz z dnia 16 września 2019 r. i orzeczenie co do istoty sprawy przez oddalenie odwołania wnioskodawczyni w całości.

W odpowiedzi na skargę kasacyjną odwołująca się wniosła o oddalenie skargi, a także o zasądzenie od organu rentowego na rzecz odwołującej się kosztów procesu w postępowaniu wywołanym wniesieniem skargi kasacyjnej, w tym kosztów zastępstwa procesowego według norm prawem przepisanych.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna organu rentowego okazała się uzasadniona.

Skarżący organ rentowy zarzucił, że Sąd drugiej instancji w nieuprawniony sposób przyznał odwołującej się prawo do rekompensaty w oparciu o art. 21 ust. 1 ustawy o emeryturach pomostowych, uznając za przepracowany okres 15 lat pracy w warunkach szczególnych po uwzględnieniu okresów niezdolności do pracy przypadających po dniu 14 listopada 1991 r., za które pracownik otrzymał wynagrodzenie lub świadczenia z ubezpieczenia społecznego. Przepis art. 2 ust. 5 ustawy pomostowej, zawiera legalną definicję prawa do rekompensaty, która jest odszkodowaniem za utratę możliwości nabycia prawa do wcześniejszej emerytury z tytułu pracy w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze dla osób, które nie nabędą prawa do emerytury pomostowej. Jednocześnie w myśl art. 21 ust. 1 ustawy pomostowej świadczenie przysługuje ubezpieczonemu, jeżeli ma okres pracy w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze w rozumieniu ustawy emerytalnej, wynoszący co najmniej 15 lat. Z kolei art. 21 ust. 2 tej ustawy stanowi, że rekompensata nie przysługuje osobie, która nabyła prawo do emerytury na podstawie przepisów ustawy emerytalnej.

Rozstrzygając podnoszony przez organ rentowy zarzut należy zwrócić uwagę, że w uchwale z dnia 29 października 2020 r., III UZP 3/20 (OSNP 2020 nr 3, poz. 29) Sąd Najwyższy przyjął, że przy ustalaniu okresu pracy w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze, warunkującego prawo do rekompensaty na

podstawie art. 21 ustawy o emeryturach pomostowych, nie uwzględnia się okresów niewykonywania pracy, za które pracownik otrzymał po dniu 14 listopada 1991 r. wynagrodzenie lub świadczenia z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa (art. 32 ust. 1a ustawy emerytalnej). W uzasadnieniu tej uchwały Sąd Najwyższy podkreślił, że ustawa emerytalna, która weszła w życie w dniu 1 stycznia 1999 r., w art. 31 ust. 4 stwierdzała, że wiek emerytalny, rodzaje prac lub stanowisk oraz warunki, na podstawie których osobom świadczącym pracę w szczególnych warunkach przysługuje prawo do emerytury, ustala się na podstawie przepisów dotychczasowych. Oznacza to, że w chwili wejścia w życie ustawy emerytalnej zachowano prawo do omawianych świadczeń według dotychczasowych reguł. Dopiero wtórnie, ustawą z dnia 20 kwietnia 2004 r. o zmianie ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2004 r. Nr 121, poz. 1264), dodano do ustawy emerytalnej art. 32 ust. 1a (który przewidywał treść analogiczną do późniejszego art. 12 ustawy pomostowej). Zakres stosowania tego przepisu został określony w wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 10 lipca 2008 r., K 33/06 (OTK-A 2008 nr 6, poz. 106), w którym stwierdzono, że zmiana może mieć zastosowanie wyłącznie na przyszłość. Sąd Najwyższy, powołując się na dokonywaną do tej pory interpretację przyjął, że prawo do emerytury na podstawie art. 184 ust. 1 ustawy emerytalnej przysługuje ubezpieczonemu legitymującemu się 15-letnim okresem zatrudnienia w szczególnych warunkach lub szczególnym charakterze również w przypadku, gdy w trakcie tego zatrudnienia występowały okresy niewykonywania pracy, za które pracownik otrzymał wynagrodzenie lub świadczenia z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa. Odnosząc się natomiast do kwestii prawa rekompensaty przewidzianej w art. 21 ust. 1 ustawy pomostowej, Sąd Najwyższy uznał, że okres pracy w szczególnych warunkach lub szczególnym charakterze, na potrzeby prawa do emerytury pomostowej, ustala się z pominięciem "okresów niewykonywania pracy". Odesłanie z art. 21 ust. 1 ustawy pomostowej przekierowuje uwagę na analogiczną regułę zawartą w art. 32 ust. 1a ustawy emerytalnej. W obu przypadkach (co do emerytury pomostowej i co do rekompensaty) ustawodawca posłużył się zatem tym samym mechanizmem. W ujęciu szerszym (konstrukcyjnym) należy uwzględnić, że świadczenia przewidziane w ustawie o emeryturach pomostowych

sprowadzone zostały do wspólnego mianownika. Jest nim promowanie praktycznie tylko efektywnych okresów pracy w szczególnych warunkach lub szczególnym charakterze. W ten sposób zachowano wewnętrzną spójność omawianej ustawy. Przeciwnie zapatrywanie jest nie do pogodzenia z tą racją systemową.

Posłużenie się w art. 21 ust. 1 ustawy pomostowej zwrotem "okres pracy" wynika z jednolitej nomenklatury nazewnicznej wykorzystywanej przez ustawę o emeryturach pomostowych. Sąd Najwyższy przypomniał, że również ogólne przepisy emerytalne (ustawa emerytalna i rozporządzenie z dnia 7 lutego 1983 r.) nie są konsekwentne. Stanowi to argument za uznaniem, że odesłanie z art. 21 ust. 1 ustawy pomostowej ma charakter "pełny", co oznacza, że prawo do rekompensaty warunkowane jest w całości stażem w szczególnych warunkach lub szczególnym charakterze "w rozumieniu" przepisów ustawy emerytalnej. Przesądzenie tej kwestii zmusiło Sąd Najwyższy do rozwikłania dalszych wątpliwości. Powstaje bowiem pytanie, czy przy ustalaniu okresu dającego prawo do rekompensaty należy uwzględnić ograniczenie z art. 32 ust. 1a ustawy emerytalnej, mimo że nie stosuje się go do nabycia prawa do emerytury z art. 184 ust. 1 tej ustawy. Zdaniem Sądu Najwyższego odpowiedź na to pytanie nie jest jednak trudna. Wystarczy uwzględnić, że art. 21 ust. 1 ustawy o emeryturach pomostowych został wprowadzony do porządku prawnego od dnia 1 stycznia 2009 r. Ma to znaczenie, jeśli weźmie się pod uwagę, że warunek posiadania "okresu pracy" z art. 21 ust. 1 ustawy powinien być oceniany w rozumieniu przepisów ustawy emerytalnej, a zatem według stanu prawnego na dzień 1 stycznia 2009 r., czyli z pominięciem okresów niewykonywania pracy, o których mowa w art. 32 ust. 1a ustawy emerytalnej.

Jasne jest bowiem, że o ile argumenty systemowe uprawniały Sąd Najwyższy do zignorowania przekazu z art. 32 ust. 1a ustawy emerytalnej w stosunku do ubezpieczonych, którzy na dzień 1 lipca 2004 r. nie spełnili jeszcze warunku wieku uprawniającego do emerytury z art. 184 ust. 1 ustawy emerytalnej, ale zgromadzili już staż 15 lat pracy w szczególnych warunkach (według dotychczasowego stanu prawnego), to zabieg tego rodzaju jest wątpliwy w stosunku do uprawnienia (rekompensaty), które normatywnie zostało ukształtowane dopiero w dniu 1 stycznia 2009 r. W przypadku rekompensaty z art. 21 ust. 1 ustawy o emeryturach pomostowych nie są nośne argumenty odwołujące się do praw nabytych i

ekspektatywy praw emerytalnych. Uprawnienie to do porządku prawnego zostało wprowadzone od dnia 1 stycznia 2009 r., a zatem ustawodawca przy jego kształtowaniu nie był skrzępowany zaszłościami, które ograniczały go w określeniu przesłanek, które formują jego dostępność. Oznacza to, że okres pracy w szczególnych warunkach lub szczególnym charakterze w rozumieniu ustawy emerytalnej weryfikowany jest "na nowo", według aktualnie obowiązujących reguł, a nie stosownie do stanu prawnego obowiązującego na dzień 1 stycznia 1999 r. (czyli w dacie wejścia w życie ustawy emerytalnej). Jeśli prawodawca chciałby osiągnąć odmienny efekt, to nie posłużyłby się w art. 21 ust. 1 ustawy określeniem "w rozumieniu przepisów ustawy emerytalnej", ale odwołałby się do zwrotu zastosowanego choćby w art. 184 ust. 1 ustawy emerytalnej, który zaistnienie przesłanek stażowych odnosi do dnia wejścia w życie ustawy emerytalnej.

Przedstawiony wynik wykładni językowej i systemowej nie zostaje zaburzony przez treść art. 2 pkt 5 ustawy o emeryturach pomostowych. Z definicyjnego założenia, że rekompensata stanowi odszkodowanie za utratę możliwości nabycia prawa do wcześniejszej emerytury z tytułu pracy w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze dla osób, które nie nabędą prawa do emerytury pomostowej, nie wynika pewne twierdzenie, że prawo do rekompensaty ma przysługiwać każdemu, który miałby prawo do wcześniejszej emerytury. Nie jest bowiem wykluczone, że ustawodawca kieruje się w tym zakresie spojrzeniem "uściślającym". Promuje prawo do rekompensaty tylko dla tych uprawnionych do emerytury, którzy efektywnie przepracowali 15 lat w szczególnych warunkach, nie zgadza się natomiast na odszkodowanie dla osób, których okres kwalifikowany składa się z okresów niezdolności do pracy. Zachowana zostaje wówczas symetria na gruncie omawianej ustawy w odniesieniu do emerytury pomostowej i rekompensaty, co czyni system przejrzystym.

Ochronny charakter rekompensaty - powszechnie podnoszony w literaturze przedmiotu i orzecznictwie - nie pozostaje w opozycji do tego rodzaju uściślenia. Dążenie to zmaterializowało się w art. 32 ust. 1a ustawy emerytalnej, a następnie w art. 12 oraz art. 21 ust. 1 ustawy o emeryturach pomostowych. W rezultacie, nawet argumenty funkcjonalne nie są nośne. Powołując się na treść art. 1 ust. 1 pkt 1 ustawy o emeryturach pomostowych, Sąd Najwyższy uznał, że wolą ustawodawcy nie było

przyznanie prawa do rekompensaty każdemu, kto na dzień wejścia w życie ustawy emerytalnej miał 15 lat zatrudnienia w szczególnych warunkach, ale tylko tym, którzy na dzień wejścia w życie ustawy o emeryturach pomostowych mieli okres pracy w tych warunkach wynoszący 15 lat, oceniany jednak według wzorca, który obowiązywał w ustawie emerytalnej w dniu 1 stycznia 2009 r. Uwzględnienie tej różnicy wyjaśnia deklarację, że rekompensata adresowana jest tylko do "niektórych" wykonujących pracę w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze. Przedstawione racje płynące z zastosowania dyrektyw językowych i systemowych prowadzą do wniosku, że przy ustalaniu prawa do rekompensaty na podstawie art. 21 ustawy o emeryturach pomostowych należy z okresu zatrudnienia w warunkach szczególnych lub w szczególnym charakterze wyłączyć okresy niewykonywania pracy, za które ubezpieczony otrzymał wynagrodzenie lub zasiłki z ubezpieczenia społecznego w razie choroby.

Zgadzając się zatem z poglądem wyrażonym w omówionej uchwale Sądu Najwyższego, III UZP 3/20, należy podzielić stanowisko organu rentowego, że nie było podstaw, aby okresy niewykonywania przez wnioskodawczynię pracy po dniu 31 grudnia 1998 r. były uwzględnione w stażu pracy w szczególnych warunkach.

Sąd Okręgowy, a za nim Sąd Apelacyjny jako datę przyznania ubezpieczonej emerytury w miejsce pobieranej renty ustalił dzień 1 października 2017 r., będący dniem wejścia w życie ustawy zmieniającej (z dnia 16 października 2016 r. obniżającej wiek emerytalny). Sąd drugiej instancji podkreślił przy tym, że do ubezpieczonej miał zastosowanie art. 18 tej ustawy, który zakłada, że osoby, którym nie ustalono po dniu 31 grudnia 2012 r. prawa do świadczenia na warunkach określonych w przepisach obowiązujących w dniu poprzedzającym dzień wejścia w życie ustawy zmieniającej, a które osiągnęły wiek 60 lat dla kobiet po dniu 31 grudnia 2012 r. oraz spełniają pozostałe warunki wymagane do nabycia prawa dodanego świadczenia, mogą nabyć prawo do tego świadczenia nie wcześniej niż z dniem wejścia w życie ustawy zmieniającej. Jednakże należy zauważyć, że z art. 19 ust. 1 pkt 4 tej ustawy wynika obowiązek organu rentowego powiadomienia osób, które w dniu wejścia w życie ustawy mają ustalone prawo do renty z tytułu niezdolności do pracy, na podstawie ustawy emerytalnej, przyznanej na okres do dnia osiągnięcia wieku emerytalnego określonego dla danej osoby zgodnie z przepisami

obowiązującymi w dniu poprzedzającym dzień wejścia w życie ustawy zmieniającej lub na okres przypadający po dniu osiągnięcia tego wieku, a które nie mają ustalonego prawa do emerytury, o zachowaniu prawa do świadczenia do dnia osiągnięcia wieku emerytalnego określonego dla danej osoby zgodnie z przepisami obowiązującymi w dniu poprzedzającym dzień wejścia w życie ustawy zmieniającej, chyba że prawo do tych świadczeń ustanie przed tym dniem, oraz o obowiązujących od dnia wejścia w życie ustawy zmieniającej warunkach nabywania prawa do emerytury i możliwości zgłoszenia wniosku o emeryturę po osiągnięciu wieku emerytalnego wynoszącego co najmniej 60 lat dla kobiet i 65 lat dla mężczyzn.

Wykładnia i zasady stosowania art. 18 i art. 19 ustawy zmieniającej zostały już trafnie ukształtowane w orzecznictwie sądów powszechnych (Sąd Najwyższy je podziela). Jak słusznie stwierdził Sąd Apelacyjny we Wrocławiu w wyroku z dnia 17 października 2018 r., III AUa 801/18, (LEX nr 2907196), z norm gwarancyjnych art. 17 i 19 ust. 1 pkt 4 ustawy zmieniającej wynikał obowiązek organu rentowego powiadomienia osób, które w dniu wejścia w życie ustawy miały ustalone prawo do renty z tytułu niezdolności do pracy przyznanej na okres do dnia osiągnięcia wieku emerytalnego określonego dla danej osoby zgodnie z przepisami obowiązującymi w dniu poprzedzającym dzień wejścia w życie ustawy zmieniającej lub na okres przypadający po dniu osiągnięcia tego wieku, a które nie mają ustalonego prawa do emerytury - o zachowaniu prawa do świadczenia do dnia osiągnięcia wieku emerytalnego określonego dla danej osoby zgodnie z przepisami obowiązującymi w dniu poprzedzającym dzień wejścia w życie ustawy zmieniającej. Z art. 17-19 ustawy zmieniającej wynika więc, że osoba mająca przyznane prawo do renty z tytułu niezdolności do pracy, zachowała prawo do tego świadczenia do dnia osiągnięcia wieku emerytalnego określonego dla niego zgodnie z przepisami obowiązującymi w dniu poprzedzającym dzień wejścia w życie ustawy zmieniającej z 16 listopada 2016 r. Jeżeli więc ubezpieczony chciał uzyskać emeryturę w wieku obniżonym, to powinien złożyć w tym przedmiocie wniosek, o czym właśnie miał obowiązek pouczyć organ rentowy (wyrok Sądu Apelacyjnego w Łodzi z dnia 8 sierpnia 2019 r., III AUa 1116/18, LEX nr 2713556).

W stanie faktycznym stanowiącym podstawę rozstrzygnięcia brak jest ustaleń, czy organ rentowy zrealizował obowiązek powiadomienia ubezpieczonej o

zachowaniu prawa do świadczenia do dnia osiągnięcia wieku emerytalnego, a także, czy wnioskodawczyni złożyła wniosek o skorzystaniu z prawa do emerytury w wieku obniżonym.

Biorąc powyższe pod uwagę, Sąd Najwyższy w oparciu o art. 398¹⁵ § 1 i art. 108 § 2 k.p.c. orzekł jak w sentencji.

[SOP]

(r.g.)